

Beata Kosowska *

Rozwój, organizacja i program Europejskiej Unii Demokratycznej

Europejska Unia Demokratyczna (European Democrat Union – EDU) powstała 24 kwietnia 1978 w Klessheim koło Salzburga. Funkcjonuje jako wspólnota robocza zrzeszająca partie chrześcijańsko-demokratyczne, konserwatywne i – jak to określono – podobnie myślące. W literaturze przedmiotu przydaje jej się często miano Międzynarodówki Konserwatywnej.¹ W konferencji założycielskiej wzięło udział 18 partii: 10 jako członkowie i 8 jako stali obserwatorzy. Wśród ojców-założycieli znaleźli się czołowi przedstawiciele europejskiej sceny politycznej: Helmut Kohl, Margaret Thatcher, Jacques Chirac, Josef Taus, Poul Schlüter czy Franz Josef Strauss. Odbywającym się w ubiegłym roku obchodom dwudziestej rocznicy istnienia organizacji towarzyszyło przyjęcie nowych partii, w tym polskiej Unii Wolności. EDU skupia obecnie 43 partie z 30 europejskich krajów, reprezentuje łącznie 90 mln wyborców.²

1. Nowy model zinstytucjonalizowanej współpracy partii politycznych – wymiar transnarodowy

Po II wojnie światowej obserwujemy zjawisko wzmożonych kontaktów i współpracy międzynarodowej w obrębie poszczególnych „rodzin” partii oraz podejmowanie działań zmierzających do zinstytucjonalizowania tej współpracy. W 1947 r. powstała Międzynarodówka Liberalna, w 1951 r. – Międzynarodówka Socjalistyczna. Od 1947 r. obserwuje się współdziałanie

* Mgr **Beata Kosowska** – Instytut Nauk Politycznych, Uniwersytet Jagielloński.

¹ Patrz: A.Zięba, *Idea konserwatyzmu w programie Europejskiej Unii Demokratycznej*, „Kapitalizm”, nr 3/1981, s.67.

² Dane wg: *Salzburger Erklärung der 18. Parteiführerkonferenz der EDU angenommen am 25. April 1998*, Wien 1998, s.1.

partii chrześcijańsko-demokratycznych w ramach organizacji o nazwie Nowe Ekipy Międzynarodowe (Nouvelles Equipes Internationales – NEI), która w 1965 r. przekształcona została w Europejską Unię Chrześcijańsko-Demokratyczną (European Union of Christian Democrats - EUCD).

Andrzej Zięba wskazuje na trzy grupy czynników, które przyczyniły się do takiego stanu rzeczy.³ Wzorem dla skłaniających się do międzynarodowej integracji partii politycznych były niewątpliwie doświadczenia partii robotniczych. Wykazały one zalety zinstytucjonalizowanej współpracy na płaszczyźnie międzynarodowej oraz skuteczność skoordynowanych działań. Lars Tobisson mówi nawet o zazdrości, jaką w europejskich partiach centro-prawicowych wzbudzały bliskie stosunki między partiami socjalistycznymi.⁴

Kolejnym czynnikiem jest rozwój cywilizacji technicznej, upowszechnienie się środków masowego przekazu oraz światowej sieci komunikacyjnej, co znacznie ułatwiło organizowanie działalności partyjnej w skali ponadpaństwowej. Często bezpośrednią przyczyną zakładania regionalnej czy globalnej organizacji partii politycznych była integracja polityczna czy ekonomiczna państw typu EWG czy ASEAN, która zrodziła zapotrzebowanie na wspólne działanie i tworzenie reprezentacji podobnie myślących partii.

Na zinstytucjonalizowanie międzynarodowej współpracy partii centrowych duży wpływ wywarła decyzja o zorganizowaniu bezpośrednich wyborów do Parlamentu Europejskiego w czerwcu 1979 r. Nie chcąc dopuścić do tego, aby dobrze zorganizowani socjaliści stanowili największą frakcję w tym Parlamencie, partie centrowe i centro-prawicowe postanowiły zacieśnić współpracę i stworzyć wspólną reprezentację.

Już wcześniej sukces w zakresie integracji międzynarodowej odniosły organizacje afiliowane przy europejskich partiach centro-prawicowych: kobieca European Union of Women (EUW), młodzieżowa Democrat Youth Community of Europe (DEMYC), studencka European Democrat Students (EDS) czy skupiająca drobnych i średnich przedsiębiorców European Medium and Small Business Union (EMSU). Dawały one przykład partiom macierzystym i skłaniały je do zorganizowania się w pewien rodzaj „organizacji-parasola”. Dzięki temu rozpoczęto proces oddolnego kształtowania międzynarodowej organizacji partii o profilu zachowawczym. Najpierw założono wyżej wspomniane organizacje wyspecjalizowane, następnie regionalne (Europejska Unia Demokratyczna w 1978 r., Unia Demokratów Pacyfiku w 1982 r.), aby w 1983 r. stworzyć Międzynarodową Unię Demokratyczną, zwaną Międzynarodówką Konserwatywną. W 1985 r. pojawiła się dodatkowo Unia

³ A. Zięba, *Międzynarodowe organizacje partii politycznych*, „Sprawy Międzynarodowe”, nr 12/1991, s. 94-95.

⁴ L. Tobisson, *The birth of EDU – from a Nordic perspective* w: A. Khol, L. Tobisson, A. Wintoniak, *Twenty Years of European Democrat Union 1978 - 1998*, Wien 1998, s. 5.

Demokratyczna Karaibów. Zięba taki wzorzec tworzenia międzynarodowych organizacji partii politycznych określa jako „demokratyczny” i przeciwstawia go wzorcowi „centralistycznemu”, typowemu dla ruchu robotniczego.⁵

2. Powstanie EDU – instytucjonalizacja międzynarodowej współpracy partii centrowych

2.1. Dwa nurty w obrębie rodziny partii centro-prawicowych:

chrześcijańsko-demokratyczny i konserwatywny oraz próby ich zbliżenia

W obszernej rodzinie partii centro-prawicowych w Europie można wyróżnić dwa zasadnicze nurty: chrześcijańsko-demokratyczny i konserwatywny. Partie chadeckie (wśród których prym wiodą niemieckie CDU, CSU, partie Beneluxu i włoscy chrześcijańscy demokraci) w 1965 r. stworzyły wspomnianą Europejską Unię Chrześcijańsko-Demokratyczną (EUCD). Partie konserwatywne po II wojnie światowej były zbyt słabe, aby odnieść podobny sukces w dziedzinie ponadnarodowej integracji. Obwiniano je za milczące przyzwolenie dla faszyzmu, a czasem nawet wprost oskarżano o głoszenie haseł faszystowskich. Nie mogło też być mowy o zbliżeniu tych dwóch głównych sił centro-prawicowych Europy. Głęboka nieufność istniała zwłaszcza między skłaniającymi się bardziej na lewo chadeckimi partiami Włoch, Belgii i Holandii z jednej strony, a brytyjskimi konserwatystami z drugiej.

Chrześcijańska demokracja postrzegana była często jako siła opowiadająca się za tzw. trzecią drogą między socjalizmem a liberalnym kapitalizmem. W tak rozumianym obozie nie było miejsca dla partii konserwatywnych czy liberalno-konserwatywnych partii ludowych i nieortodoksyjnych grup takich jak gauliści zorganizowani w RPR. Chrześcijańsko-demokratyczne partie ludowe (niemieckie CDU, CSU; austriacka ÖVP) próbowały odgrywać rolę mediatora i przewycięzać te podziały, dążąc do utworzenia europejskiej partii reprezentującej wszystkie siły centro-prawicowe. Spotkały się jednak ze zdecydowanym oporem ze strony partii chadeckich Beneluxu i Włoch, ortodoksyjnych w swej doktrynie i niechętnych do zaakceptowania centrowego pragmatyzmu i skłonności integracyjnych.

Narzędziem, które miało służyć zbliżeniu obu nurtów była – zwołana po raz pierwszy w 1964 r. na zamku w Klessheim koło Salzburga – Konferencja Międzypartyjna, która zbierała się następnie kilka razy w nieregularnych odstępach czasu.⁶ Miała za zadanie porównywanie programów poszczególnych

⁵ A.Zięba, op.cit., s.101.

⁶ Po długiej przerwie obrady odbyły się w 1971 r. znów w Austrii, w 1973 r. – w Luksemburgu, w 1974 r. – w Helsinkach, w 1975 r. – w Monachium i Salzburgu, w 1976 r. – w Kopenhadze,

partii i wypracowywanie wspólnej platformy. W pierwszym okresie dało się zauważyć szczególne zaangażowanie niemieckiej CDU. Głównym celem, jaki przyświecał niemieckim chadekom było zbudowanie centro-prawicowej siły zdolnej do utworzenia w Parlamencie Europejskim frakcji silniejszej od socjalistycznej.

Chrześcijańsko-demokratyczne partie Belgii i Holandii oraz włoska Democrazia Christiana dążyły do stworzenia frakcji skupiającej wyłącznie partie reprezentujące doktrynę chrześcijańską.⁷ W ten sposób powstała Europejska Partia Ludowa (European People's Party – EPP), zrzeszająca partie członkowskie EUCD z krajów należących do Wspólnot Europejskich. Poza kręgiem zainteresowania tej organizacji znalazły się zarówno partie chadeckie z państw spoza Wspólnot (np. austriacka ÖVP, szwajcarska CVP), jak również partie centro-prawicowe nie odwołujące się bezpośrednio do doktryn chrześcijańsko-demokratycznych: brytyjska Partia Konserwatywna, centrowe partie francuskie (RPR, UDF) czy konserwatywne partie ze Skandynawii. Partie te były zainteresowane stworzeniem międzynarodowej organizacji dostępnej dla wszystkich partii centrowych i centro-prawicowych: chrześcijańsko-demokratycznych, konserwatywnych i innych podobnie myślących z krajów należących do Wspólnot, jak i pozostających poza nimi.

2.2. Ukonstytuowanie się EDU jako organizacji uzupełniającej wobec EPP

W 1975 r. podjęto decyzję o potrzebie zainicjowania praktycznych przygotowań do utworzenia EDU. W tym celu powołano grupę roboczą złożoną z dwóch przedstawicieli chrześcijańskich demokratów (Heinrich Böx z niemieckiej CDU, Herbert Kohlmaier z austriackiej ÖVP) i dwóch konserwatystów (Diana Elles z brytyjskiej Partii Konserwatywnej, Lars Tobisson ze szwedzkiej Moderata Samlingspartiet).⁸ Była to tzw. Grupa Czterech, która niebawem przygotowała projekt Deklaracji Zasad oraz Statutu. Austriacka Partia Ludowa chciała, aby inauguracja działalności EDU miała miejsce na zamku w Klessheim we wrześniu 1976 r. Okazało się to jednak niemożliwe ze względu na jesienne wybory w Niemczech i Szwecji, które całkowicie absorbowwały tamtejszych polityków. Oprócz tego ukonstytuowanie się w 1976 r. Europejskiej Partii Ludowej osłabiło zainteresowanie niektórych partii chadeckich członkostwem w kolejnej organizacji. Rok 1977 przyniósł dalsze opóźnienie i niepewność, czy organizacja w ogóle powstanie.

13 października 1977 r. zorganizowano w Blackpool nadzwyczajną Konferencję Międzypartyjną, w której wzięli udział przedstawiciele 13 partii

w 1977 r. – w Edynburgu. A.Khol, *EDU's Challenge to Lead Europe* w: A.Khol, L.Tobisson, A.Wintoniak, op.cit., s.20.

⁷ C.Mertens, *Die Österreichischen Christdemokraten im Dienste Europas*, Wien 1997, s.77.

⁸ L.Tobisson, op.cit., s.10.

oraz trzech organizacji: EUCD, DEMYC i EDS. Przyjęto poprawki do przygotowanych projektów Deklaracji Zasad i Statutu. Zdecydowano, że należy zaprosić do współpracy kolejne partie. Politycy niemieccy dążyli do zorganizowania konferencji inauguracyjnej EDU jeszcze w grudniu 1977 r. w Brukseli w nadziei, że weźmie w niej udział przewodniczący EPP, Leo Tindemans. Ponadto uznali, że zorganizowanie w tym mieście stałego sekretariatu zmniejszyłoby koszty administracyjne. Pomysł ten został jednak skrytykowany przez Skandynawów i Francuzów, których zdaniem taka lokalizacja siedziby sprawiałaby, że Europejska Unia Demokratyczna byłaby kojarzona ze Wspólnotami Europejskimi oraz mogłaby być postrzegana przez chrześcijańskich demokratów skupionych w EPP jako prowokacja. I rzeczywiście, partie chadeckie z krajów Beneluxu i Włoch protestowały przeciwko planowanemu na grudzień spotkaniu, a Leo Tindemans zagroził nawet rezygnacją ze stanowiska przewodniczącego EPP.

Zamiast konferencji inauguracyjnej w Brukseli w grudniu 1977 r. odbyło się kolejne spotkanie przygotowawcze w Wiedniu. Tymczasem Margaret Thatcher, Helmut Kohl i Josef Taus spotkali się z Leo Tindemansem próbując go przekonać, że powołanie do życia Europejskiej Unii Demokratycznej wzmocni niesocjalistyczne siły, nie osłabiając współpracy chrześcijańskich demokratów czy samej EPP.⁹ Spotkanie przyniosło w rezultacie porozumienie, że EDU nie zainauguruje swojej działalności przed przyjęciem przez EPP programu w lutym i wyborami we Francji w marcu 1978 r. Koordynacja dalszych działań przygotowawczych do konferencji założycielskiej powierzona została niemieckiej CDU. Zaangażował się w to osobiście Helmut Kohl, współpracując z Josefem Tausem z ÖVP, proponowanym na przyszłego przewodniczącego organizacji.

Po blisko czterech latach dyskusji i przygotowań liderzy europejskich partii centro-prawicowych przybyli 24 kwietnia 1978 r. do Klessheim z zamiarem założenia Europejskiej Unii Demokratycznej. Głównym punktem konferencji było podpisanie Deklaracji Zasad, która od miejsca przyjęcia nazwana została Deklaracją z Klessheim. Deklarację podpisali przedstawiciele dziesięciu partii, które zdecydowały się na pełne członkostwo w EDU:

1. Austria – Österreichische Volkspartei (Josef Taus),
2. Dania – Svenska Folkeparti (Poul Schlüter),
3. Finlandia – Kansallinen Kokoomus (Harri Holkeri),
4. Francja – Rassemblement pour la République (Maurice Couve de Murville),
5. Niemcy – Christlich-Demokratische Union (Helmut Kohl),
6. Niemcy – Christlich-Soziale Union (Franz Josef Strauss),
7. Norwegia – Høyre (Erling Norvik),

⁹ Helmut Kohl określał partnerów z EPP jako „rodzinę”, zaś partie skupione w EDU jako „przyjaciół”. EDU nie była pomyślana jako organizacja wobec EPP konkurencyjna, lecz uzupełniająca.

8. Portugalia – Centro Democratico y Social (Diogo Freitas do Amaral),
9. Szwecja – Moderata Samlingspartiet (Lars Tobisson),
10. Wielka Brytania – Partia Konserwatywna (Margaret Thatcher).¹⁰

Obok tych dziesięciu tzw. ojców-założycieli w konferencji wzięli udział także przedstawiciele ośmiu innych partii, które zdecydowały się na status stałego obserwatora.¹¹ Reprezentowana była także EUCD (Kai Uwe von Hassel) oraz Frakcja Chrześcijańsko-Demokratyczna Europejskiej Partii Ludowej w Parlamencie Europejskim (Egon Klepsch).

W Deklaracji zamierzano określić EDU jako robocze stowarzyszenie partii chrześcijańsko-demokratycznych, konserwatywnych i innych podobnie myślących. Jednak na życzenie reprezentanta francuskiej RPR definicja ta została zmieniona – wyrażenie „partie podobnie myślące” zastąpione zostało sformułowaniem „partie niekolektywistyczne”.¹² Pierwotnie proponowane określenie przetrwało jednak lata i często używane jest w różnych dokumentach EDU. Powrócono do niego w Deklaracji Salzburskiej przyjętej przez Konferencję Liderów Partii 24-25 kwietnia 1998 r. w Salzburgu,¹³ zorganizowaną w 20. rocznicę istnienia EDU.

Przewodniczącym nowej organizacji wybrano – zgodnie z zapowiedziami – Josefa Tausa (ÖVP); skarbnikiem został Alistair McAlpin z brytyjskiej Partii Konserwatywnej, a na stanowisko sekretarza wykonawczego wyznaczono Andreeasa Kholę (ÖVP). Zdecydowano, że w przyszłości powołany zostanie Komitet Wykonawczy złożony z przedstawicieli partii członkowskich,¹⁴ zaś najwyższą instancją miała być Konferencja Liderów Partii.

¹⁰ Patrz: tekst Deklaracji z Klessheim w: *Erklärung der Arbeitsgemeinschaft Christdemokratischer, Konservativer und anderer nichtkollektivistischer Parteien – Europäische Demokratische Union*, „Zeitschrift für Politik-Österreichische Monatshefte” no. 5/1978, s.9; M.C.de Murville i L.Tobisson byli jedynymi sygnatariuszami bez statusu lidera partii. Francuska RPR i szwedzka Moderata Samlingspartiet brały w tym czasie udział w rządach, nieobecność ich liderów na konferencji w Klessheim tłumaczono ważnymi obowiązkami, jakie muszą wypełniać w swoich krajach – L.Tobisson, op.cit., s.17.

¹¹ Były to następujące partie:

1. Svenska Folkpartiet (Finlandia)	5. Tiroler und Trentiner Volkspartei (Włochy)
2. Partie Républicain (Francja)	6. Partit Nazzjonalista (Malta)
3. Nea Demokratia (Grecja)	7. Union del Centro Democratico (Hiszpania)
4. Südtiroler Volkspartei (Włochy)	8. Christlich-Demokratische Volkspartei (Szwajcaria)

(w: *Chronology of EDU Member Parties* w: A.Khol, L.Tobisson, A.Wintoniak, op.cit., s.122.)

¹² Patrz: tekst Deklaracji z Klessheim, op.cit., s.9.

¹³ Patrz: tekst Deklaracji Salzburskiej w: *Declaration of the 18 th Party Leaders Conference adopted on 25 April 1998*, EDU, Salzburg 1998, s.1.

¹⁴ W przypadku mniejszych partii są to na ogół sekretarze generalni, w przypadku partii dużych – kierownicy biur ds. międzynarodowych.

Utworzenie EDU – kilka tygodni po pełnym sukcesów pierwszym Kongresie EPP (6-7 marca 1978 r.), na którym przyjęto program nawołujący do wspólnego działania na rzecz jednoczenia Europy – wywołało bardzo negatywne, szkodzące wizerunkowi EPP wrażenie istnienia podziałów. Przewodniczący walońskiej PSC Charles Ferdinand Nothamb przynależność do EPP i jednocześnie do EDU nazwał „*bigamią*”.¹⁵ Dla usprawiedliwienia swojej partii Hennig Wegener, kierownik Biura ds. Międzynarodowych CDU argumentował w 1978 r. na forum EPP, że jego partia uważa za potrzebne utworzenie EDU, aby stworzyć związek z partiami reprezentującymi podobne wartości w krajach, w których z przyczyn historycznych nie istnieją ruchy chrześcijańsko-demokratyczne. Kolejnym powodem było dążenie do stworzenia solidnej większości partii przeciwstawiających się koncepcjom kolektywistycznym na forum Parlamentu Europejskiego oraz wciągnięcie do EDU podobnie myślących partii z krajów Europy nie należących do Wspólnot Europejskich.¹⁶

Napięte początkowo stosunki między trzema organizacjami, które rościły sobie pretensje do reprezentowania europejskich sił centro-prawicowych: EUCD, EPP i EDU stopniowo normowały się. Doprowadziło to do nawiązania przyjaznej współpracy i otwarcia się EPP na partie konserwatywne i podobnie myślące, a w przyszłości być może dojdzie do utworzenia jednej organizacji wszystkich sił centro-prawicowych w Europie.

3. Struktura organizacyjna EDU

3.1. Modele organizacyjne współpracy partii centrowych

W latach 70., gdy dyskutowano nad potrzebą instytucjonalizacji międzynarodowej współpracy partii centrowych, brane były pod uwagę dwa modele organizacyjne.

Pierwszy z nich, model tzw. kół koncentrycznych, którego autorem był Kai Uwe von Hassel (prezes EUCD), w centrum stawiał partie chrześcijańsko-demokratyczne z państw członkowskich Wspólnot Europejskich (RFN, Włochy, Belgia, Holandia, Luksemburg, Francja) – późniejsze EPP. Pierścieniem okalającym ten rdzeń powinno być „Demokratyczne Centrum”, które miało spełniać podwójną rolę: z jednej strony, umożliwiać współpracę z partiami konserwatywnymi i innymi partiami centrowymi w obrębie WE (Wielka Brytania, Francja, Dania), a z drugiej strony – z chrześcijańsko-demokratycznymi oraz konserwatywnymi partiami spoza WE (Austria, Szwajcaria, Portugalia, Skandynawia).¹⁷ Kręgi powinny ukonstytuować się niezależnie od siebie, ale

¹⁵ Cyt. za: T.Jansen, *Die Entstehung einer Europäischen Partei. Vorgeschichte, Gründung, Entwicklung der EVP*, Bonn 1996, s.109.

¹⁶ T.Jansen, op.cit., s.109.

¹⁷ C.Mertens, op.cit., s.80, 175.

współpracować ze sobą poprzez wymianę informacji, wspólne posiedzenia, koordynację podejmowanych działań oraz podwójne członkostwo partii wchodzących w skład rdzenia.

Model ten był krytykowany za to, że zamiast ujednoczyć współpracę partii centrowych powodował jeszcze gorszą jej fragmentaryzację. Dalej miała bowiem istnieć EUCD, Konferencja Międzypartyjna, oddzielne grupy parlamentarne chrześcijańskich demokratów i konserwatystów w Parlamencie Europejskim.¹⁸

Drugi model, tzw. pociągu towarowego rozwinięty został w 1975 r. przez ÖVP. Zakładał powołanie jednolitej europejskiej organizacji, która to „superpartia” byłaby otwarta zarówno dla partii chrześcijańsko-demokratycznych i konserwatywnych z krajów WE, jak i pozostających poza nimi.¹⁹ Jej „lokomotywą” miała być późniejsza EPP skupiająca partie chrześcijańsko-demokratyczne z państw należących do Wspólnot, ona ciągnąć miała „wagony”, w których kolejno znajdowałyby się partie chrześcijańsko-demokratyczne państw spoza WE, partie konserwatywne z państw WE i na końcu partie konserwatywne spoza WE.

W modelu tym jednolita organizacja europejska miała zastąpić EUCD, Konferencję Międzypartyjną, oddzielne frakcje chrześcijańskich demokratów i konserwatystów w Parlamencie Europejskim oraz Radzie Europy.²⁰ W tak pomyślanej organizacji partie z krajów nie należących do WE miałyby głos doradczy, nie mając prawa głosu w sprawach dotyczących bezpośrednio Wspólnot Europejskich. Utworzenie ogólnoeuropejskiej partii zwiększyłoby siłę działania partii centrowych, przy jednoczesnym zmniejszeniu kosztów. ÖVP proponowała dla tej organizacji następujące nazwy: Demokratyczna Partia Europy, Europejska Partia Demokratyczna, Europejscy Demokraci.²¹

Zdaniem Andreasa Khola, patrzącego z perspektywy 20. lat działania EDU, zrealizowano oba te modele. Początkowo, gdy EPP obstawała przy swojej „czystości doktrynalnej”, wprowadzono w życie model kół koncentrycznych. Później jednak, pod wpływem postępującej integracji europejskiej EPP otwarła się także na inne partie centrowe podzielające wartości chrześcijańsko-demokratyczne. Jest to bardzo ważne dla tych krajów WE, w których z przyczyn historycznych nie ma partii określających się wyraźnie jako chrześcijańsko-demokratyczne. Tak więc, „wagony” jeden za drugim przyłączały się do EPP.²²

¹⁸ A.Khol, *EDU's Challenge to Lead Europe* w: A.Khol, L.Tobisson, A.Wintoniak, op.cit., s.22.

¹⁹ C.Mertens, op.cit., s.30, 176.

²⁰ A.Khol, op.cit., s.20-21.

²¹ C.Mertens, op.cit., s.80.

²² W 1992 r. deputowani z brytyjskiej i duńskiej partii konserwatywnej przyłączyli się do frakcji EPP; w 1995 r. członkostwo w EPP uzyskały partie z Finlandii i Szwecji – patrz.: *Fraktion der Europäischen Volkspartei März 1958 - März 1998. Chronologie, Dienststelle Wissenschaft und Dokumentation Fraktion der EVP*, s.12-13.

Obecnie członkami stowarzyszonymi stają się partie z państw ubiegających się o członkostwo w Unii Europejskiej, jak np. polska Unia Wolności. Proces sprzężenia z modelem pociągu towarowego jest w pełnym toku. Ostatecznie EPP będzie partią skupiającą wszystkie chrześcijańsko-demokratyczne, konserwatywne oraz inne prawicowe i centro-prawicowe siły w zjednoczonej Europie, podczas gdy EDU pozostanie otoczką tego rdzenia, swego rodzaju obozem treningowym dla partii z krajów starających się o członkostwo w UE, szerszą organizacją stanowiącą przeciwwagę dla Międzynarodówki Socjalistycznej.²³

Potwierdzeniem transformacji modelu kół koncentrycznych w model pociągu towarowego była przeprowadzona w lutym 1999 r. integracja EUCD z EPP. Na Konferencji Liderów Partii EDU w kwietniu 1998 r. zdecydowano rozpocząć proces, który powinien doprowadzić w przyszłości do stopienia EPP i EDU w jedną organizację, co nie jest jeszcze możliwe na obecnym etapie współpracy i integracji Europy. Zdaniem Anderasa Khola, EDU powinna funkcjonować jeszcze przez jakiś czas dla wypełniania swoich funkcji w okresie przejściowym, docelowo jednak powinna istnieć tylko EPP.²⁴ Ponadto co dwa lata odbywają się wspólne Międzyparlamentarne Konferencje EDU i EPP poświęcane ważnym zagadnieniom europejskiej polityki. Bierze nich udział na ogół około trzystu deputowanych do parlamentów krajowych z państw należących do Unii Europejskiej, jak również pozostających poza nią oraz przedstawiciele Parlamentu Europejskiego.²⁵

3.2. Organy i mechanizm podejmowania decyzji w EDU

W przeciwieństwie do EPP, która miała ambicje stać się europejską partią czy federacją partii politycznych o ponadnarodowej strukturze, EDU od początku swego istnienia chciała być raczej wspólnotą roboczą, forum dyskusyjnym, przedłużeniem działań poszczególnych partii oraz instrumentem ich współpracy na płaszczyźnie międzynarodowej. Bazuje na spotkaniach liderów, sekretarzy generalnych i parlamentarzystów z poszczególnych krajów; kładzie nacisk na prymat polityk krajowych i działalność krajowych decydentów, którzy spotykają się na konferencjach EDU dla wymiany opinii, przedyskutowania europejskich problemów, podjęcia wspólnych działań.

Europejska Unia Demokratyczna zarejestrowana jest w Wiedniu jako stowarzyszenie o celach nielukratywnych. Struktura organizacyjna opiera się na działaniu kilku ciał kolegialnych złożonych z reprezentantów poszczególnych partii członkowskich (Konferencja Liderów Partii, Komitet Wykonawczy,

²³ A.Khol, *op.cit.*, s.23.

²⁴ Tamże, s.38.

²⁵ Patrz: broszura EDU, media Consult Kurt Hlawacek, bdw.

komitety, grupy ekspertów), jak również organów jednoosobowych (przewodniczący, wiceprzewodniczący, skarbnik, sekretarz wykonawczy).²⁶

Konferencja Liderów Partii (Party Leaders Conference – KLP) jest najwyższym organem EDU zbierającym się co dwa lata na regularne spotkania czy też na nadzwyczajne posiedzenia na wniosek Komitetu Wykonawczego lub pięciu liderów partii członkowskich. Kierowana przez przewodniczącego EDU Konferencja podejmuje wszystkie decyzje polityczne Unii; przyjmuje i wyklucza członków, stałych obserwatorów, obserwatorów i członków stowarzyszonych; uchwała zalecenia, wybiera przewodniczącego i skarbnika.

Komitet Wykonawczy (Steering Committee) pod kierownictwem przewodniczącego EDU zarządza sprawami Unii w okresie między spotkaniami KLP. W jego skład wchodzi sekretarze generalni lub działacze odpowiedzialni za działalność międzynarodową w poszczególnych partiach członkowskich, przewodniczący EDU, wiceprzewodniczący, skarbnik i sekretarz wykonawczy. Zbiera się trzy razy do roku oraz zawsze, gdy zażąda tego przewodniczący lub trzech członków Komitetu. Przygotowuje wszystkie decyzje KLP, podejmuje decyzje polityczne między jej zebraniem, przyjmuje coroczny budżet i regulamin finansowy; może powoływać komitety i grupy ekspertów, określać ich mandat i sprawować nadzór nad ich działalnością. Komitet Wykonawczy może wyrażać opinie polityczne w imieniu Unii.

Komitety i grupy ekspertów (Committees, Expert Groups) powoływane są przez KLP lub Komitet Wykonawczy. Każda partia czy organizacja współpracująca z Unią upoważniona jest do wysłania jednego lub więcej reprezentantów do danego komitetu. O składzie grup ekspertów decyduje Komitet Wykonawczy. Komitety są rozwiązywane po zrealizowaniu swych zadań; natomiast grupy ekspertów mają stały charakter i mogą być rozwiązane decyzją KLP lub Komitetu Wykonawczego. Obecnie działają trzy komitety:

1. Polityki Europejskiej, Zagranicznej i Bezpieczeństwa,
2. Polityki Ekonomicznej i Społecznej,
3. Mass mediów i Kampanii Wyborczych.

Przewodniczący stoi na czele całej EDU, jej KLP i Komitetu Wykonawczego. Wybierany jest przez KLP na okres 2 lat spośród liderów partii członkowskich. Kadencja przewodniczącego może być wielokrotnie odnawiana, co też zdarza się w praktyce. Jak wspomniano, na konferencji założycielskiej na przewodniczącego wybrano Josefa Tausa z austriackiej ÖVP. Po jego rezygnacji w 1979 r. przewodniczącym został Alois Mock (ÖVP), który pozostawał na tym stanowisku prawie 20 lat. Na Konferencji Salzburskiej wybrano nowego

²⁶ Patrz: *The Rules of the European Democrat Union* w: A.Khol, L.Tobisson, A.Wintoniak, op.cit., s.106.

przewodniczącego, którym został Sauli Niinistö, wicepremier Finlandii, prezes partii Kansallinen Kokoomus.

Przewodniczącego może zastępować jeden z **wiceprzewodniczących**. Instytucja ta pojawiła się w 1986 r. Początkowo wybierano trzech wiceprzewodniczących, a w 1990 r. zwiększono ich liczbę do pięciu. Wybierani są przez KLP na okres 2 lat spośród osób zajmujących kierownicze stanowiska w partiach członkowskich. Przewodniczący może powierzyć im część swoich zadań, o czym zawiadamia Komitet Wykonawczy.

Skarbnik powoływany jest przez KLP na 2 lata, jego kadencja może zostać wielokrotnie powtórzona. Zarządza finansami EDU, o których informuje i za które odpowiada przed Komitetem Wykonawczym i KLP.

Sekretarz wykonawczy mianowany jest przez Przewodniczącego na okres sprawowania przez niego urzędu, odpowiada przed nim i zdaje relacje Komitetowi Wykonawczemu. Sekretarz wspiera przewodniczącego w wypełnianiu obowiązków zgodnie z jego instrukcjami. Odpowiada za działalność Sekretariatu (prowadzącego sprawy administracyjne) i załatwianie bieżących spraw Unii. Sekretarz EDU celowo nazwany został sekretarzem wykonawczym, a nie sekretarzem generalnym, jak to ma miejsce w innych Międzynarodówkach,²⁷ dla podkreślenia jego służebnej roli wobec przewodniczącego. Zdaniem Kholi, sekretarze generalni w innych organizacjach postrzegani są jako polityczna przeciwwaga dla prezesów, a EDU chciałaby uniknąć mogących stąd wyniknąć napięć.²⁸

Decyzje EDU w zasadzie podejmowane są jednomyślnie (tylko decyzje proceduralne podejmowane są zwykłą większością głosów). Od tej zasady możliwe są jednak pewne wyjątki, o czym niżej. Quorum przy podejmowaniu decyzji wynosi 2/3 członków. Projekty decyzji podejmowanych przez KLP przygotowywane są przez wspomniane komisje lub grupy ekspertów. Projekty przyjmowane są większością 3/4 głosów odpowiedniego komitetu lub grupy ekspertów i przedkładane Komitetowi Wykonawczemu. Partie będące innego zdania mogą dołączyć własną opinię do projektu. Komitet Wykonawczy rozważa projekt przy zastosowaniu takiej samej procedury i przedkłada go KLP. Ta dąży do przyjęcia zaleceń jednomyślnie. Gdy jest to niemożliwe, ale gdy przynajmniej 3/4 członków popiera projekt, zalecenie może zostać opublikowane. Na życzenie oponentów w zaleceniu może być odnotowane ich odmienne zdanie. Zalecenia kierowane są tylko do tych partii, które opowiedziały się za ich przyjęciem. Nie są one obwarowane sankcjami, ale uważa się je za wiążące dla partii jako wskazujące trendy politycznego rozwoju oraz – biorąc pod uwagę

²⁷ Patrz: A.Zięba, *Międzynarodowe organizacje ...*, op.cit., s.103.

²⁸ A.Kholi, op.cit., s.33.

zasięg EDU – stanowiące ważny element w kształtowaniu rzeczywistości europejskiej.²⁹

3.3. Instytucja członkostwa i finansowanie EDU

W EDU mamy do czynienia z czterema typami członkostwa. Partia chcąc związać swój los z tą organizacją może zostać jej członkiem, stałym obserwatorem, obserwatorem lub członkiem stowarzyszonym-współpracownikiem.

Partie mogą zostać **członkami** EDU na podstawie jednomyślnej decyzji KLP. Podania kierowane są do Komitetu Wykonawczego, który po ich rozpatrzeniu przedkłada Konferencji odpowiedni wniosek. Aby zostać członkiem EDU partia-aplikant musi spełnić kilka warunków:

- Być partią „podobnie myślącą”. Świadczyć o tym powinien jej program, aktywność działaczy i praktyka działania. Nazwa partii nie jest tu żadnym kryterium. Jest ona często rezultatem dominującej w danym kraju tradycji. Tylko nieliczne partie mają w swej nazwie przymiotnik: konserwatywna.³⁰ Tym co się naprawdę liczy, jest zgodność programu partii kandydującej z podstawowymi zasadami EDU wyrażonymi w Deklaracji z Klessheim.
- Być partią demokratyczną. Bierze się pod uwagę zasady działania partii: demokrację wewnątrzpartyjną, sposób wyboru lidera czy procedurę podejmowania decyzji.
- Działać w systemie demokratycznym. Tym samym członkami EDU nie mogą być partie emigracyjne oraz partie z krajów niedemokratycznych. Warunek ten wykluczał członkostwo partii z krajów „bloku wschodniego”. Po upadku muru berlińskiego EDU zaczęła wspierać rozwój nowych partii politycznych w wyłaniających się demokracjach w Europie Środkowej i Wschodniej, a następnie zapraszać je do członkostwa w swoich strukturach. W sierpniu 1990 r. członkami EDU zostały dwie partie czeskie, dwie węgierskie oraz jedna słowacka.³¹ 18 października tegoż roku w Warszawie sformalizowano członkostwo dwóch polskich partii: Kongresu Liberalno-Demokratycznego oraz Porozumienia Centrum.
- Zaistnieć najpierw we własnym kraju, tzn. osiągnąć status grupy parlamentarnej lub przynajmniej 5% miejsc w parlamencie. EDU podchodziła początkowo

²⁹ Tamże, s.34.

³⁰ Porównaj: A.Zięba, op.cit., s.9. Na temat przyczyn unikania określenia „konserwatywna” w nazwie partii zob. A.Zięba, *Organizacje i idee międzynarodowego konserwatyzmu*, „Sprawy Międzynarodowe”, nr 6/1986, s.102.

³¹ Były to: w Czechach: Krestansko-demokraticka Unia (CSL), Kretansko-demokraticka Strona; na Węgrzech: Magyar Demokrata Forum, Kereszténydemokrata Néppárt; w Słowacji: Kretanskodemokratické Hnutie Slovenska – patrz: *Member parties/observers of EDU in chronological order* w: A.Khol, L.Tobisson, A.Wintoniak, op.cit., s.123.

bardzo entuzjastycznie do nowych członków, szybko jednak okazało się, że partie z rodzących się demokracji często zabiegały o członkostwo w EDU chcąc w ten sposób zdobyć swego rodzaju homologację europejską, co pomogłoby im zaistnieć na scenie politycznej we własnym kraju. Były to często niewielkie partie, które po kolejnych wyborach zniknęły ze sceny politycznej. Od 1992 r. Unia wprowadziła zasadę, zgodnie z którą partia, aby zostać członkiem tej organizacji musi najpierw przez co najmniej dwa lata funkcjonować w jej strukturach jako stały obserwator. Tak więc polska Unia Wolności zyskała najpierw taki status w 1996 r., a pełnoprawnym członkiem została w 1998 r. Obecnie jest jedyną partią reprezentującą nasz kraj w tej Międzynarodówce.³²

- Popierać prawa człowieka, otwarcie potępiać rasizm i antysemityzm.
- Popierać społeczną gospodarkę rynkową.
- Sprzeciwiać się przemocy oraz popierać zgodne z prawem rozstrzygnięcie sporów krajowych i zagranicznych.³³

Członkowie mają prawo partycypować we wszystkich działaniach Unii, jak również są zobowiązani wносить wkład finansowy do jej budżetu. Członkostwo kończy się albo na skutek przedłożenia Komitetowi Wykonawczemu rezygnacji albo z powodu wykluczenia jednogłosem decyzją KLP.³⁴

Następną kategorią członkostwa jest wspomniany **stały obserwator**. Niektóre partie po dwuletnim stażu zostają pełnoprawnymi członkami, inne zachowują przez cały czas powyższy status. Stali obserwatorzy mogą brać udział bez prawa głosu w posiedzeniach KLP, komitetach i grupach ekspertów, mogą być przyjęci do Komitetu Wykonawczego, partycypują również w budżecie Unii. Oprócz partii status stałych obserwatorów posiadają też współpracujące z EDU wspomniane organizacje międzynarodowe: DEMYC, EDS, EUW i EMSU.

Z kolei **obserwatorzy** to partie europejskie, które mogą zostać dopuszczone do udziału w Konferencji Liderów Partii na zasadzie *ad hoc* na zaproszenie Komitetu Wykonawczego.

Kolejną kategorię członkostwa stanowią **członkowie stowarzyszeni-współpracownicy**, do których mogą należeć partie pozaeuropejskie. Uczestniczą one w posiedzeniach KLP (bez prawa głosu) oraz w pracach komitetów i grup ekspertów. Mogą być zapraszani na zebrania Komitetu Wykonawczego i są informowani o jego pracach. Opinia współpracowników brana jest pod uwagę,

³² Porozumienie Centrum przestało być członkiem EDU na skutek własnej bierności, niepłacenia składek członkowskich i oczywistego braku zainteresowania działalnością EDU; natomiast KLD – w wyniku połączenia się z Unią Demokratyczną i utworzenia Unii Wolności, która została członkiem EDU – *Raport on the EDU Mission to Poland w: European Democrat Union. Yearbook 1994*, Vienna 1995, s.112.

³³ A.Khol, op.cit., s.35-36.

³⁴ Patrz: *The Rules of the European Democrat Union*, op.cit., s.107.

gdy rozpatrywane są podania o stowarzyszenie nowych partii. Członkowie stowarzyszeni mają również obowiązek płacić składki do budżetu Unii. Już w momencie założenia EDU w 1978 r. obecny był jeden pozaeuropejski współpracownik – Kanadyjska Partia Postępowo-Konserwatywna, do której w 1980 r. dołączyła Liberalno-Demokratyczna Partia Japonii.

EDU finansowana jest na podstawie zasad finansowych przyjętych przez Komitet Wykonawczy. W 1998 r. budżet roczny EDU wynosił 500 mln ecu. Wszystkie partie członkowskie i permanentni obserwatorzy wnoszą do budżetu składki, których wysokość zależy od wyników uzyskanych przez poszczególne partie w ostatnich wyborach ogólnych w ich krajach. EDU celowo rezygnuje z ubiegania się o subsydia z różnych instytucji europejskich (stanowiących główne źródło dochodów dla EPP). EDU głosi, że co nic nie kosztuje, nie jest nic warte. Stąd wszystkie partie muszą płacić składki, z tym że partie z Europy Wschodniej mają 50% zniżki, podobnie jak stali obserwatorzy.³⁵

4. Elementy programowe zawarte w dokumentach i przejawiające się w działaniu EDU

Założenia programowe EDU zawarte zostały w Deklaracji z Klessheim przyjętej na konferencji inauguracyjnej w kwietniu 1978 r. Deklaracja ta w preambule wylicza zasady, na których opierać się będzie tworzona wspólnota, a następnie w trzech krótkich rozdziałach określa jej struktury organizacyjne. Zasady znajdują potwierdzenie i rozwinięcie w deklaracjach przyjmowanych na kolejnych spotkaniach Konferencji Liderów Partii, sprawozdaniach komisji, różnych oświadczeniach, podjętych działaniach itp. Przewodniczący CDU Helmut Kohl w przemówieniu wygłoszonym na konferencji inauguracyjnej najpełniej ukazał oblicze ideologiczne tej organizacji, stwierdzając, że wraz z powstaniem EDU następuje połączenie ideologii chrześcijańsko-demokratycznej, konserwatywnej i liberalnej.³⁶

EDU odwołuje się w swych założeniach zarówno do klasycznego konserwatyizmu sięgającego Burke'a, jak i do doktryn liberalnych. Tworzy w ten sposób własną ideologię, którą można określić mianem konserwatyizmu liberalnego. Głosząc zasady konserwatywne na płaszczyźnie społeczno-politycznej, EDU pozostaje wierna klasycznemu liberalizmowi na polu ekonomii. Nie świadczy to wcale o braku spójności doktryny, bowiem jak słusznie zauważa Marek Sobolewski: „*konceptje liberalne w ekonomii mają być niejako autonomiczne, nie muszą łączyć się z politycznym liberalizmem*”.³⁷ Biorąc pewne elementy z klasycznego konserwatyizmu i liberalizmu EDU ukształtowała

³⁵ A.Khol, op.cit., s.30.

³⁶ H.Kohl, *Im Dienste der europäischen Bürger*, „*Zeitschrift für Politik*”, no. 5/1978, s.13.

³⁷ B. i M.Sobolewscy, *Mysł polityczna XIX i XX wieku. Liberalizm*, Warszawa 1978, s.5.

swoją doktrynę i oparty na niej program dodając nowe wątki, które są reakcją na zachodzące wydarzenia, na przykład antymarksizm jako reakcja na ekspansję komunizmu w Europie Wschodniej.

Porównując Deklarację z Klessheim z Deklaracją Salzburską przyjętą na posiedzeniu KLP w kwietniu 1998 r. (w 20. rocznicę powstania EDU), można łatwo zauważyć, że podstawowe wartości, do których odwołuje się ta organizacja pozostały niezmienione. Potwierdził to zresztą Kohl, mówiąc o Deklaracji z Klessheim, że „*jest tak samo aktualna jak dwadzieścia lat temu*”.³⁸ Zasady programowe przetrwały dzięki swojej elastyczności. Nie wyrzekając się fundamentalnych wartości konserwatyści z EDU starają się dostosować je do zmieniających się warunków. Uważani za niechętnych zmianom, potrafią zmienić wiele, aby móc zachować to, co jest dla nich najistotniejsze.

4.1. Poglądy na państwo

Stosunek zgromadzonych w EDU partii centrowych do instytucji państwa cechuje pewna ambiwalencja. Zgadniają się z klasycznym konserwatyżmem Burke’a, który głosił, że „*należy odnosić się do niego (państwa – B.K.) ze specjalnym szacunkiem*”.³⁹ Konserwatywna koncepcja silnego państwa wywodzi się ze sceptycznej oceny natury ludzkiej. Państwo powinno być na tyle silne, aby stanowić skuteczną zaporę dla powstrzymywania złych skłonności człowieka i utrzymać porządek społeczny. Odrzucona zostaje koncepcja państwa-„stróża nocnego”. Z drugiej jednak strony, obawiając się nadmiernego rozwoju aktywności państwa, EDU odrzuca również liberalizm socjalny z jego etatyzmem i daleko posuniętym interwencjonizmem państwowym.

Neoliberalowie z EDU wyrażają uznanie dla dziewiętnastowiecznej liberalnej koncepcji „państwa prawnego”, co znalazło odzwierciedlenie w Deklaracji z Klessheim. Koncepcja ta opiera się na idei „rządów prawa”, która przyznaje prawu priorytet w określaniu porządku państwowego. Prawo powinno być przestrzegane przez wszystkich jego adresatów, ale przede wszystkim przez organy państwowe, które muszą działać tylko w granicach kompetencji przyznanych im przez prawo.⁴⁰ W tak pomyślanym systemie jednostka otrzymuje – także w granicach określonych prawem – swobodę działania.

EDU przyjęła koncepcję „państwa prawnego” w jej bardziej współczesnej postaci, a mianowicie „socjalnego państwa prawnego”,⁴¹ to jest państwa, które

³⁸ Broszura EDU ..., op.cit.

³⁹ E.Burke, *Rozważania o rewolucji we Francji*, Kraków 1994, s.113.

⁴⁰ Szerzej na temat „zasady państwa prawa” patrz: E.Zwierzchowski, *Wprowadzenie do nauki prawa konstytucyjnego państw demokratycznych*, Katowice 1992, s.50-56 a także: L.Garlicki, *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*, Warszawa 1998, s.58-62.

⁴¹ A.Khol, *Die europäische Parteiengruppe der fortschrittlichen Mitte*, „*Zeitschrift für Politik*”, no. 5/1978, s.6.

ma pewne zobowiązania w stosunku do obywateli i które ma być w jakiejś mierze opiekuńcze. Koncepcja ta nawiązuje do idei tzw. państwa dobrobytu, które „w aktywny sposób oddziałuje na likwidowanie kryzysów i napięć społecznych”.⁴² Dopuszcza się możliwość spełniania przez państwo aktywnej roli w sferze gospodarczej i społecznej. Poprzez interwencję państwa można bowiem unikać zakłóceń funkcjonowania gospodarki, kontrolować bezrobocie, stymulować rozwój określonych dziedzin gospodarki. Rozbudowa systemu ubezpieczeń i świadczeń społecznych służyć ma zapewnieniu bezpieczeństwa socjalnego jednostkom najuboższym, które nie radzą sobie w warunkach wolnego rynku. Jednocześnie podkreśla się, że zakres interwencjonizmu państwowego nie może być posunięty zbyt daleko. Stanowiłby bowiem wówczas zagrożenie dla wolności jednostki i tłumił samodzielną inicjatywę w działalności gospodarczej.⁴³

W Deklaracji Salzburskiej przyznano, że „działanie państwa jest potrzebne, powinno jednak koncentrować się na tej sferze, gdzie jednostka nie może właściwie oceniać zadań. Odpowiada to zasadzie subsydiarności – decyzje podejmować na najbardziej do tego odpowiedniej płaszczyźnie – dotyczy to zarówno płaszczyzn państwa, jak również kwestii, czy decyzja powinna być podjęta przez państwo czy jednostkę”.⁴⁴ Państwo musi być silne, jeśli chodzi o obronę narodową, stanowienie prawa czy inne działania przekraczające możliwości poszczególnych obywateli. Nie powinno jednak wtrącać się w te sfery, którymi jednostki potrafią kierować lepiej niż ono.

4.2. Koncepcja społeczeństwa oraz rodziny

W programach EDU odnaleźć można zaczerpniętą z klasycznego konserwatyźmu koncepcję społeczeństwa organicznego, zhierarchizowanego, działającego na zasadzie solidaryzmu społecznego; społeczeństwa, którego podstawową komórką jest rodzina. W Deklaracji z Klessheim czytamy, że „europejskie społeczeństwo musi pozostać otwartym, nastawionym na tworzenie warunków, które umożliwiają każdemu obywatelowi samorealizację”.⁴⁵

⁴² L.Garlicki, op.cit., s.79.

⁴³ S.Bożyk, *Konstytucja Niemiec*, Warszawa 1993, s.23-24.

Na temat koncepcji państwa dobrobytu zobacz : S.Zawadzki, *Państwo Dobrobytu. Doktryna i praktyka*, Warszawa 1970.

⁴⁴ Tekst Deklaracji Salzburskiej, op.cit., s.2. Kwestia stosunków państwo-jednostka oraz zagadnienie zakresu dopuszczalnej interwencji państwa były wielokrotnie poruszane przez M.Thatcher, która na posiedzeniu KLP w 1979 r. w Londynie stwierdziła: „mamy zbyt wiele szacunku dla państwa, aby mu pozwolić na ingerowanie w te sfery życia, w których nie ma nic do szukania” – *Tischrede von Ministerpräsident Margaret Thatcher anlässlich der Parteivorsitzendenkonferenz der Europäischen Demokratischen Union (EDU) am 20. Juli 1979 in London*, „Deutschland - Union - Dienst”, 24.07.1979, s.7.

⁴⁵ Tekst Deklaracji z Klessheim, op.cit., s.8.

Proponowany przez EDU model społeczeństwa nie zakłada więc równości obywateli, a jedynie tworzenie warunków, które umożliwią im samorealizację. To zaś, czy jednostka osiągnie szczęście osobiste i jakie zajmie miejsce w hierarchii społecznej jest jej indywidualną sprawą. Jeszcze dobitniej wyrażono to w Deklaracji Salzburskiej, gdzie w rozdziale „Oferować szanse” czytamy: *„Wolność osobista jest przesłanką do samorealizacji i przejmowania odpowiedzialności (...) poszczególnym obywatelom umożliwi dojrzałe działanie i konstruktywne branie udziału w kształtowaniu państwa i społeczeństwa. Osobisty rozwój i samorealizacja zależą od indywidualnego działania jednostki”*.⁴⁶

Zhierarchizowane społeczeństwo funkcjonuje na kształt organizmu, w którym *„więzi natury organicznej łączą w układ ogniwa społeczne w rodzaju wspólnoty sąsiedzkiej, gminnej, parafialnej, wyznaniowej itp. Najniższy szczebel organicznej struktury społeczeństwa stanowi rodzina”*.⁴⁷ Ścisłe powiązania i stała współzależność pomiędzy poszczególnymi częściami składowymi wykluczają konflikt między nimi. Stąd *„solidarność społeczna i partnerstwo lepiej przyczyniają się do rozwiązania konfliktów społecznych niż walka klas”*.⁴⁸

Uznanie rodziny za podstawowe ogniwo organizmu społecznego znalazło odzwierciedlenie zarówno w Deklaracji z Klessheim, jak również w przyjętej 20 lat później Deklaracji Salzburskiej. Powołana w pierwszych latach działalności EDU komisja ds. polityki rodzinnej sformułowała obszerny katalog zasad mających służyć ochronie rodziny jako najważniejszej formy organizacji społecznej. W rodzinie bowiem rozpoczyna się życie, w niej stykają się potrzeby ludzi w każdym wieku; jest ona niezastąpioną strukturą dla dzieci, gdyż kształtuje ich osobowość i przygotowuje do życia. Edukacji, jaką gwarantuje dzieciom życie w rodzinie nie mogą zapewnić najlepsze nawet instytucje. W jednym z raportów EDU określa siebie jako *„szermierza modelu rodziny opartego na partnerstwie, gdzie mężczyzna i kobieta są równymi partnerami. Kobietom oferuje się równe szanse na wszystkich etapach życia – wykształcenie, rodzina, powrót do pracy, jak również swobodę wyboru sposobu samorealizacji”*.⁴⁹ Rodzina – zgodnie z akceptowaną przez EDU zasadą subsydiarności – w pierwszej kolejności przejmuje odpowiedzialność za losy jednostki, właśnie na niej w dużej mierze ciąży odpowiedzialność za *„słabych i gorzej uprzywilejowanych”*⁵⁰ i jako taka powinna być popierana przez państwo.

4.3. Poglądy na gospodarkę

⁴⁶ Tekst Deklaracji Salzburskiej, op.cit., s.4.

⁴⁷ A.Zięba, *Współczesny konserwatyizm brytyjski*, Warszawa 1990, s.42.

⁴⁸ Deklaracja z Klessheim, op.cit., s.8.

⁴⁹ Raport EDU - B-11, cyt. za A.Khol, op.cit., s.54.

⁵⁰ Określenie zaczerpnięte z Deklaracji z Klessheim, op.cit., s.8.

Partie EDU za „najlepszy środek tworzenia zamożności i materialnej pomyślności, potrzebnej do spełnienia aspiracji ludzi oraz zwalczania zła społecznego, jakim jest bezrobocie czy inflacja”⁵¹ uznały gospodarkę rynkową. EDU zdecydowanie popiera mechanizmy rynkowe z wolną konkurencją na czele, ale dodaje do nich przymiotnik „socjalny”, mający świadczyć o poczuciu odpowiedzialności państwa oraz społeczeństwa za „słabych i gorzej uprzywilejowanych”.

Dużo troski społeczeństwom europejskim przysparza szerzące się bezrobocie, w obliczu którego „państwo musi po pierwsze wycofać się z tych sfer, w których przeszkadza w tworzeniu nowych miejsc pracy. Po drugie, państwo musi działać z większą stanowczością, kiedy przesłanki i środowisko dla tworzenia nowych miejsc pracy nie są wystarczające”.⁵² EDU zdecydowanie odrzuca socjalistyczny model pełnego zatrudnienia, opowiada się za tworzeniem korzystnego klimatu dla inwestycji oraz żąda obniżenia podatków dla przedsiębiorców i pracowników. W wielu krajach europejskich podatki i inne obciążenia pensji osiągnęły poziom, który hamuje aktywność gospodarczą i tym samym likwiduje miejsca pracy.

Pragnąc zmniejszenia bezrobocia partie centrowe opowiadają się za rozszerzeniem systemu szkoleń dla pracobiorców, stworzeniem zachęt do większej mobilności zawodowej i za wsparciem dla tych, którzy zdecydowali się rozpocząć prowadzenie działalności gospodarczej na własny rachunek. EDU nie akceptuje skrócenia czasu pracy jako środka do ożywienia zatrudnienia, ale zaleca restrukturyzację czasu pracy poprzez negocjacje między partnerami socjalnymi.

4.4. Antyrewolucjonizm w połączeniu z antykomunizmem oraz stosunek do europejskiego socjalizmu

Dopuszczając wprowadzanie zmian konserwatyści zdecydowanie odrzucają ich rewolucyjny charakter. Zasada antyrewolucjonizmu, nawiązująca niewątpliwie do klasycznego konserwatyzmu, w programach EDU łączy się wyraźnie z antymarksizmem. Potępienie rewolucji wiąże się przede wszystkim z potępieniem rewolucji socjalistycznej, a nie np. Rewolucji Francuskiej. W obu przypadkach chodzi jednak o odrzucenie gwałtownej, zrywającej ciągłość historyczną zmiany. EDU demonstruje antymarksizm chociażby przez określenie siebie jako wspólnoty partii chrześcijańsko-demokratycznych, konserwatywnych i innych **niekolektywistycznych**. W Deklaracji z Klessheim odrzuca „wszystkie formy totalitaryzmu, łącznie z materialistycznymi i kolektywistycznymi

⁵¹ Tamże, s.8.

⁵² Chodzi o to, że państwo powinno stworzyć środowisko, w którym ludzie mogliby oferować swoje kwalifikacje i w którym byliby motywowani do podejmowania pracy. Mechanizmy ustalania płac, godzin pracy i inne uregulowania na rynku pracy powinny być bardziej elastyczne – Deklaracja Salzburska, op.cit., s.4.

dogmatami”.⁵³ Programowy antymarksizm znalazł także wyraz w licznych przemówieniach liderów partii członkowskich EDU, zwłaszcza zaś w retoryce Margaret Thatcher, która na konferencji inauguracyjnej EDU stwierdziła, że partie zjednoczyły się w tej organizacji „z powodu wspólnego zagrożenia, jakie marksizm niesie dla wolności”.⁵⁴ EDU już w 1978 r. powołała komitet ds. eurokomunizmu, a od momentu założenia postrzegana była jako przeciwwaga dla Międzynarodówki Socjalistycznej i określana często „Czarną Międzynarodówką”.⁵⁵

Podczas gdy skupieni w EUCD chrześcijańscy demokraci widzieli wroga zarówno w komunizmie, jak i w liberalnym kapitalizmie oraz opowiadali się za „trzecią drogą”, EDU w walce komunizmu z kapitalizmem wyraźnie opowiedziała się po stronie tego drugiego.

Konferencja Liderów Partii przyjęła raport o eurokomunizmie, a następnie lewicy europejskiej. Potępiła zachodnie partie komunistyczne za głoszenie marksizmu-leninizmu, który pozostaje w opozycji do wartości wolnego, demokratycznego i pluralistycznego społeczeństwa. Potępiła zdecydowanie te elementy europejskiego socjalizmu, które przyjmują marksistowskie dogmaty, akceptują totalitaryzm czy dążą do współpracy z partiami komunistycznymi. EDU nie zajęła jednak jednolitego stanowiska wobec wszystkich partii socjalistycznych i socjaldemokratycznych. Pozostaje w dobrych stosunkach z tymi spośród nich, które akceptują system demokratyczny i w jego ramach chcą zabiegać o rozwiązywanie problemów socjalnych.⁵⁶

4.5. Kwestie bezpieczeństwa europejskiego

Ważny element w programie EDU stanowią kwestie bezpieczeństwa i obrony, o czym świadczą liczne raporty na ten temat przyjmowane przez KLP. Raporty te określały relacje między Europą a NATO i często stanowiły poważny problem dla partii pochodzących z państw neutralnych, zwłaszcza dla Finlandii ze względu na bliskie sąsiedztwo ZSRR. (Z tego też względu Finowie zawsze robili zastrzeżenia, że podejmowane uchwały ich nie dotyczą.) EDU odrzucała popierane przez Międzynarodówkę Socjalistyczną i ruch pacyfistyczny propozycje jednostronnego rozbrojenia, opowiadając się za utrzymaniem równowagi sił w Europie. Stanowisko to wiązało się ściśle z omawianym już programowym antykomunizmem tej organizacji.

Po rozpadzie bloku wschodniego i rozwiązaniu ZSRR sytuacja w Europie diametralnie się zmieniła. Założenia prowadzonej do tej pory polityki

⁵³ Tekst Deklaracji z Klessheim, op.cit., s.8.

⁵⁴ M.Thatcher, *Ein Bündnis für Freiheit*, „Zeitschrift für Politik”, no. 5/1978, s.13.

⁵⁵ A.Mock uznał utworzenie EDU za „reakcję na międzynarodówkę komunistyczną” – cyt. za A.Zięba, *Idea konserwatyzmu ...*, op.cit., s.70.

⁵⁶ A.Khol, op.cit., s.57-58.

bezpieczeństwa musiały ulec zmianie w sytuacji, gdy zniknął główny wróg, tak więc pojawiła się potrzeba nowej koncepcji bezpieczeństwa. W odpowiedzi na to Konferencja Liderów Partii przyjęła w Paryżu w 1991 r. raport, który nakreślił model europejskiej struktury obronnej obejmujący: NATO, państwa neutralne, byłych członków Układu Warszawskiego i Związek Radziecki. „Nowy Ład”, który w ten sposób miał powstać powinien opierać się na kilku filarach: NATO, UZE, UE i OBWE.⁵⁷

W różnych raportach, a także w Deklaracji Salzburskiej można zauważyć, że EDU nadała w ostatnich latach pojęciu bezpieczeństwa nowy wymiar. Obok treści *stricte* militarnych znalazły się tu także sprawy bezpieczeństwa socjalnego czy potrzeba wspólnego zwalczania zorganizowanej przestępczości.⁵⁸

4.6. Stanowisko wobec integracji europejskiej i rozszerzenia tego procesu o kraje Europy Środkowej i Wschodniej

EDU zawsze popierała integrację oraz opowiadała się za rozszerzeniem WE o nowych członków (takich jak Hiszpania, Portugalia, Grecja czy kraje EFTA) pragnąc, aby Wspólnota były otwarte dla wszystkich państw demokratycznych w Europie. Wyraźnie zaznaczyła swoje odrębne stanowisko w porównaniu z eurofederalistami z EPP czy EUCD, którzy byli krytyczni wobec każdego rozszerzenia, dążąc raczej do pogłębienia współpracy w ramach Wspólnot. EDU głosiła, że EWG nie może stać się „klubem ograniczonego członkostwa”.⁵⁹

Jeśli chodzi o procesy transformacji ustrojowej w państwach Europy Środkowej i Wschodniej, EDU nie tylko śledziła je dokładnie, ale była pierwszą międzynarodówką, która odegrała w nich aktywną rolę. Polegało to najpierw na organizowaniu misji, które miały na celu rozpoznanie sytuacji i zidentyfikowanie partnerów, a następnie na udzielaniu pomocy w zakładaniu partii i wspieraniu ich podczas kampanii wyborczych.

Na przełomie maja i czerwca 1989 r., czyli na kilka dni przed pierwszymi częściowo wolnymi wyborami w Polsce, misja taka przybyła do naszego kraju. Na jej czele stał wiceprzewodniczący EDU Bernhard Vogel. Delegacja spotkała się z przedstawicielami rządu, Lechem Wałęsą, czołowymi przedstawicielami Kościoła i opozycyjnych partii politycznych, próbując w ten sposób wyrobić sobie opinię o sytuacji w Polsce.⁶⁰

EDU stworzyła program popierania rozwoju „podobnie myślących” partii, który obejmował: kształcenie polityków w dziedzinie funkcjonowania systemu

⁵⁷ Tamże, s.68.

⁵⁸ Potwierdza to sekretarz wykonawczy EDU Alexis Wintoniak – patrz: *The European Democrat Union* w: A.Khol, L.Tobisson, A.Wintoniak, op.cit., s.94-95.

⁵⁹ A.Khol, op.cit., s.41.

⁶⁰ E.Schollum, *Die Europäische Demokratische Union (EDU) und der Demokratisierungsprozeß in Ost-, Mittel- und Südeuropa*, „Österreichisches Jahrbuch für Politik '91”, s.501.

demokratycznego i organizowania kampanii wyborczych, przydzielanie stypendiów, organizowanie staży dla polityków i dziennikarzy ze Wschodu w instytucjach zachodnich, a także pomoc finansową przy budowaniu struktur partyjnych. Organizowano także wysyłanie obserwatorów nadzorujących demokratyczny przebieg wyborów w krajach naszego regionu.

W sytuacji, gdy nowe demokracje ustabilizowały się, EDU zaczęła zapraszać bliskie jej ideowo partie do współpracy i członkostwa. Popierała przy tym starania państw Europy Środkowej i Wschodniej o przyjęcie do NATO i Unii Europejskiej, opowiadając się za zawieraniem z nimi umów stowarzyszeniowych oraz rozwijaniem współpracy ekonomicznej i politycznej. W ostatnich latach EDU dużo uwagi poświęca umacnianiu demokracji i praw człowieka oraz utrzymaniu pokoju w Albanii, Bośni i Hercegowinie, Macedonii, Serbii i Białorusi, m.in. wysyłając tam swoje misje.

W Deklaracji Salzburskiej EDU odnotowała umocnienie się w wielu krajach tendencji lewicowych, dlatego zdaniem tej organizacji partie centro-prawicowe powinny usilnie dążyć do wygrania następnych wyborów we własnych krajach. Aby tego dokonać muszą się odnowić, zreformować, dochowując jednak wierności wyznawanym dotychczas wartościom.

W politycznym i geograficznym rozszerzeniu EPP, która w momencie założenia skupiała tylko partie chrześcijańsko-demokratyczne z krajów należących do Wspólnot, a dzisiaj jest otwarta na konserwatystów i podobne ideowo ugrupowania, upatruje się szansy zbliżenia EDU i EPP. Zdaniem jej działaczy: „20 lat po założeniu EDU należy podjąć naowy wysiłek w kierunku realizacji Deklaracji z Klessheim – połączenia chrześcijańsko-demokratycznych, konserwatywnych i podobnie myślących partii w jedną organizację, która dysponowałaby strukturalną większością na europejskim poziomie”.⁶¹

⁶¹ *The European Democrat Union*, op.cit., s.100.